

AIDS NEDİR? AIDS HASTALIĞI NASIL ORTAYA ÇIKMIŞTIR?

Bu yazımızda ilk ismiyle GRID (Gay Related Immune Deficiency: Geyliğe bağlı bağışıklık yetmezliği) olarak anılan fakat şimdilerde AIDS olarak bilinen hastalığın tanımı, belirtileri, ortaya çıkışı, yayılması ve isim değişikliğini mercek altına alacak, insan sağlığını tehlikeye atan bu krizde eşcinsel aktivistlerin ve destekçilerinin oynadığı rolü inceleyeceğiz.

AIDS Nedir? AIDS Belirtileri nelerdir?

Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği Sendromu (AIDS), HIV olarak kısaltılan İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsünden (Human Immunodeficiency Virus) kaynaklanan bir hastalıktır. HIV, vücudun bağışıklık sistemine saldıran bir enfeksiyondur. Vücudun beyaz kan hücrelerini hedef alarak bağışıklık sistemini zayıflatır. Bu da tüberküloz, enfeksiyon ve bazı kanser türlerine yakalanmayı kolaylaştırır. Tedavi edilmeyen HIV, genellikle AIDS hastalığına dönüşür. AIDS ise virüsün geldiği son aşamadır ve ölümcüldür. HIV'in belirtileri enfeksiyonun evresine bağlı olarak değişir. Enfekte olduktan sonraki ilk birkaç hafta içinde kişilerde belirti görülmeyebilir. Bazıları ateş, baş ağrısı, döküntü, boğaz ağrısı gibi grip belirtileri yaşayabilir. Enfeksiyon bağışıklık sistemini zayıflattıkça şişmiş lenf düğümleri, kilo kaybı, ishal, öksürük gibi belirtiler görülmeye başlar. Tedavi görülmediği takdirde kişide tüberküloz, kriptokokal menenjit, ağır bakteriyel enfeksiyonlar ve çeşitli kanser türleri gelişebilir [1].

AIDS Nasıl Bulaşır?

HIV virüsü kanla ve cinsel yolla bulaşır. Bir anneden bebeğine de (gebelikte) bulaşabilir. Fakat sanılanın aksine öpüşmek, sarılmak, tokalaşmak ya da kişisel eşyaları, yiyecekleri veya suyu paylaşmak gibi günlük temas yoluyla insanlara bulaşmaz.

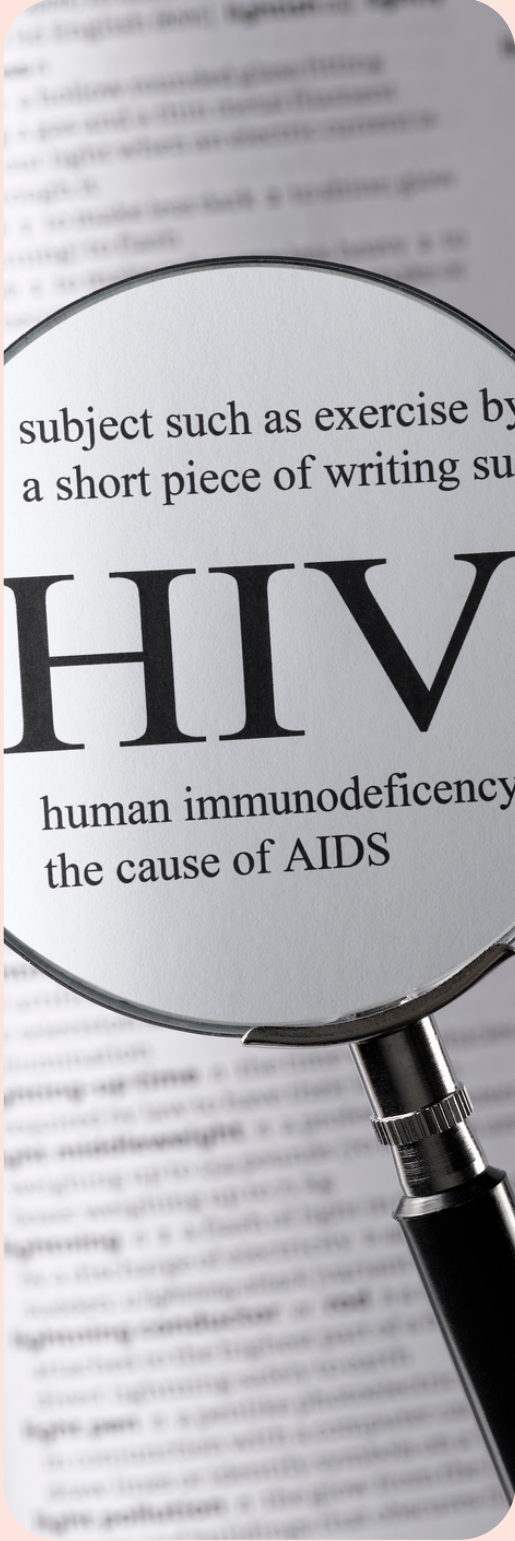
AIDS Hastalığı Nasıl Ortaya Çıktı?

1981 yılında, ABD'nin California eyaletinde bir grup eşcinsel erkekte gizemli bir hastalığa rastlandı. Doktorlar daha önce sağlıklı olan bu kişilerin birden bire nasıl zatürre gibi hastalıklara yakalandıklarına anlam veremedi. Bu olaydan bir ay sonra 26 Amerikalı eşcinsel erkekte ender rastlanan bir deri kanseri teşhis edildi. Sayı katlanarak artmaya başladı.

Aynı yıl New York Times'ta "41 Homoseksüelde Nadir Görülen Kanser" başlıklı bir haber yayımlandı [2]. Haber, New York ve San Francisco'da çok sayıda eşcinsel erkeğin Kaposi sarkomuna (genellikle deride tümör ile ortaya çıkan bir kanser türü) kurban gittiğini anlatıyordu. Konu hakkında görüş bildiren uzmanlar, homoseksüel olmayan insanlar için hastalığa yakalanma tehlikesinin bulunmadığını beyan ediyorlardı. Bu görüşün doğruluğuna en büyük kanıt ise hastalığa dair eşcinsel topluluk dışındaki insanlardan ve kadınlardan hiçbir vakanın bildirilmemiş olmasıydı. Konu hakkında uzmanlara ihbarda bulunan doktorların sahadan topladıkları verilere bakıldığında, vakaların çoğunluğunun farklı partnerlerle çok sayıda ve sık cinsel ilişkiye giren eşcinsel erkekler olduğu anlaşıyordu. The New York Times'ın hazırladığı bu haberle birlikte AIDS salgını ilk defa medyada yer almış oldu.

HIV Virüsünün Yayılması

1980'ler, AIDS salgınının hız kazandığı ve çok sayıda insan ölümlerinin başladığı yıllardı. Virüsün ilk ortaya çıktığı zamanlar kimse ne olduğunu bilmiyordu. Eldeki tek veri, gelen şikayetlerin tamamının New York'ta yaşayan geylere ait olduğuydu. Bunun üzerine uzmanlar araştırmalarını bu grup üzerinde yoğunlaştırdı. Mevcut hastalarla yapılan görüşmeler sonucunda bir isim ön plana çıkmıştı; Gaëtan Dugas. Kendisi New York'ta kaldığı yıllarda pek çok kişiyle eşcinsel birliktelik yaşamıştı. Dugas, konuyla ilgili araştırmacılara yardımcı oldu. Kimlerle cinsel birliktelik yaşadığını liste halinde sundu. Verdiği isimlerde de virüse rastlandı. Dugas o dönemde "Amerika'ya hastalığı taşıyan kişi" olarak tanındı. Daha sonra AIDS hastalığından öldü.

80'li yılların başında virüsün tanımı ve yayılım koşulları belirlenemediği için pek çok insan hayatını kaybetti. Durum gün geçtikçe daha kötü bir hal almaya başladı ve virüs geylerden toplumun her kesimine yayılmaya başladı. Kadınlarda, eşcinsel olmayan erkeklerde, bebeklerde AIDS'e bağlı hastalıklar tespit edildi. Virüs kısa zamanda New York'tan diğer eyaletlere sıçradı.

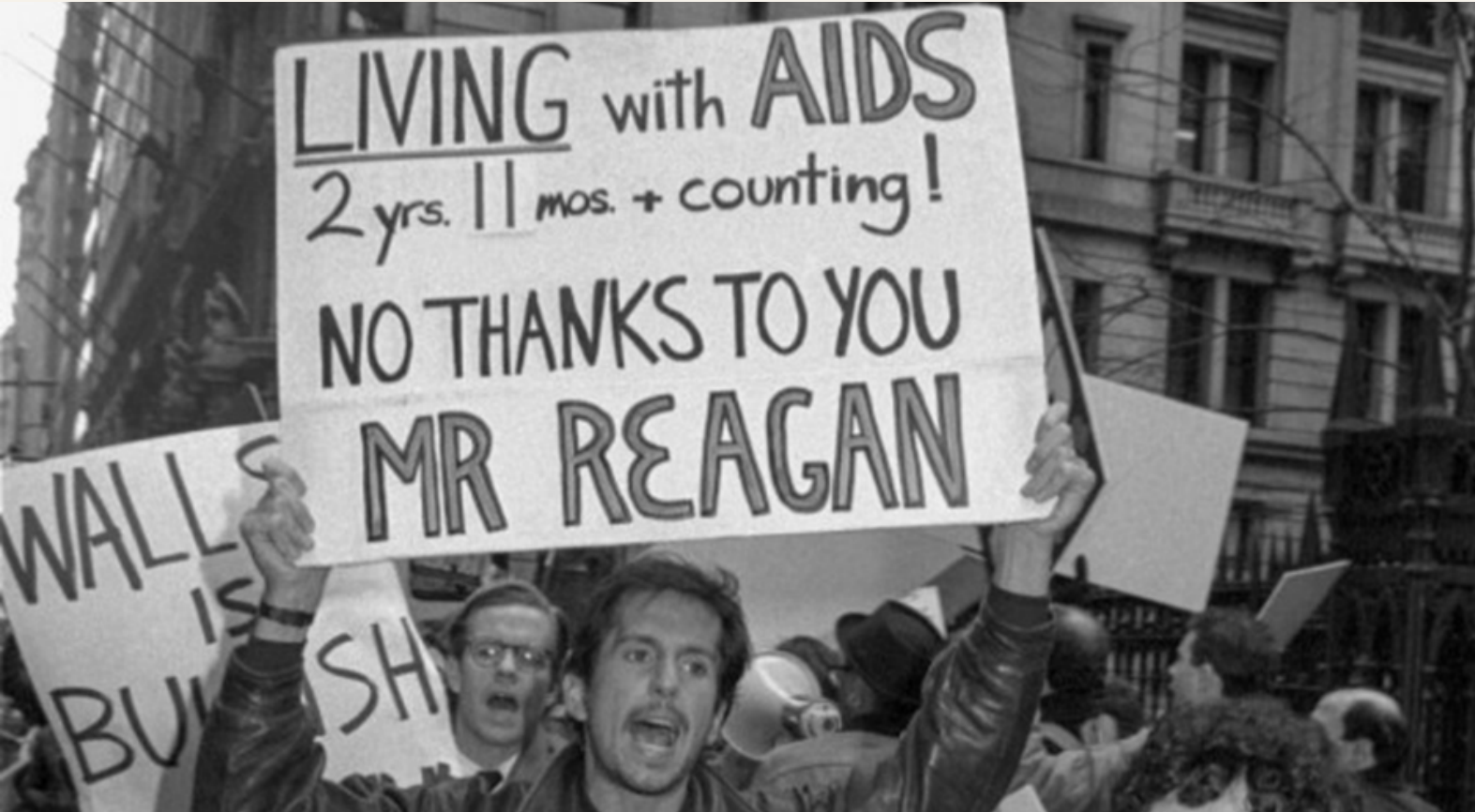
1981, tıp camiasının gizemli ölümlerin nedenlerini araştırmaya başladığı yıldır. Elde edilen veriler ışığında hastalığın uyuşturucu bağımlıları ve geylere özgü bir hastalık olduğu ortaya çıkmıştı. 1982'de tıp otoriteleri tarafından hastalığa GRID (Gay Related Immune Deficiency: Geyliğe Bağlı Bağışıklık Yetmezliği) ismi verildi. Fakat 70'li yıllar Amerika'sında eşcinsel aktivistlerin psikiyatri kongrelerini basıp eşcinselliği hastalık kategorisinden çıkarttırmaları gibi GRID adına da itiraz sesleri yükselecekti. (Benzer bir süreci **Eşcinselliğin Hastalık Kategorisinden Çıkarılmasında** da görüyoruz.) Aktivistler hastalığın yalnızca geyler arasında görüldüğü ve hızla yayılarak toplum sağlığını tehdit ettiği gerçeğini göz ardı ettiler. İsimde geçen "gey" kelimesinin eşcinselleri damgaladığını öne sürerek bu tanımı homofobik buldular. Onlar bu tartışmaları yaparken yıl sonunda 337 kişinin AIDS hastası olduğu ve 130 kişinin öldüğü haberi geldi.

Eşcinsel Aktivistlerin GRID İtirazı

Gizemli virüsün geyler arasında hızla yayıldığı anlaşıncı eşcinsel aktivistler tarafından Larry Kramer öncülüğünde 1982 yılında Gay Men's Health Crisis (Gey Erkeklerin Sağlık Krizi) kuruldu. Bu kuruluş toplumu bilgilendirmek, hastalıktan etkilenen geyler için destek ağı kurmak, geyler için cinsel hayat rehberi sunmak, sözde "ayrımcılık" davalarını finanse etmek, HIV testleri yapmak ve danışmanlık gibi kapsamlı hizmetler vermeye başladı.

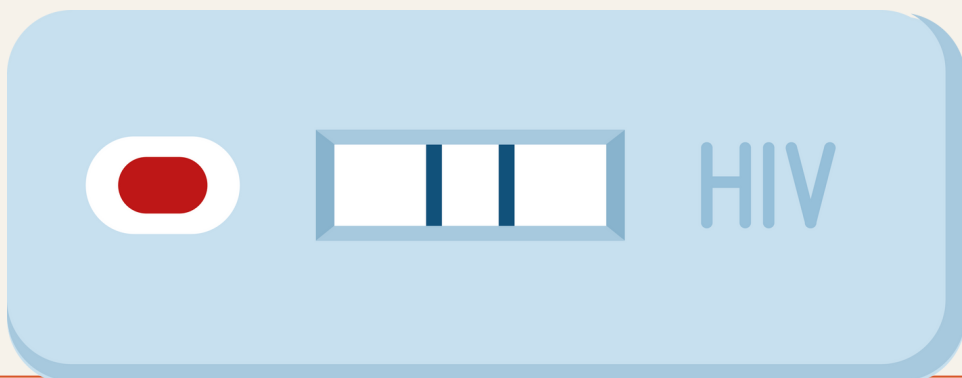
Aktivistler aynı dönemde, Washington DC'de bir toplantı düzenledi ve burada "geyliğe bağlı bağışıklık yetmezliği" anlamına gelen "GRID" teriminin yerine "AIDS" (Acquired Immune Deficiency Syndrome: Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği Sendromu) teriminin kullanımını önerdiler.

Takip eden yıllarda virüsün geyler haricinde toplumun farklı kesimlerine de bulaşmasıyla hastalıktan etkilenenlerin demografisi de değişmiş oldu. Aktivistler hasta demografisindeki çeşitliliği öne sürerek “geyliğe bağlı bağışık yetmezliği” tanımına itiraz ediyorlardı. Eşcinsel erkeklerde ortaya çıkan ve hızla toplumun diğer kesimlerine yayılan bir virüsün artık sadece geylerin hayatını tehdit etmemesi onlar için yeterli bir sebepti.

Hastalığı besleyen asıl koşulları incelemek yerine eşcinselliğin bozuk imajını toparlamak için girdikleri çaba, Amerikan toplumuna çok zaman kaybettirmişti. Herşeye rağmen halk yaşananları dikkatle takip ediyordu.

Karşı karşıya kaldıkları bu sağlık krizinin asıl kaynağına işaret ederek “eşcinsel kanseri”, “gey vebası” gibi isimlendirmeleri kullanmaya devam ettiler. Hastalığın sadece eşcinsel erkekler arasında görülmesi fakat herhangi bir müdahalede bulunulmaması yüzünden virüs, kısa sürede ülkenin dört bir yanına dağılarak milyonlarca insanı ölümle burun buruna getirmişti.

Bu süreçte kendi ajandalarına sadık kalan aktivistler, her yıl düzenlenen "Onur" Yürüyüşünün 1983 yılı gösterilerinde ana temayı "AIDS" olarak belirlediler. Yürüyüş AIDS'ten ölen geyler anısına yapıldı. Toplum ise onlardan kaçmaya ve korkmaya çoktan başlamıştı bile. Halk büyük bir panik içindeydi. Eşcinsellere yönelik öfke ve korku gün geçtikçe artıyordu.

İnsanlar neyle karşı karşıya kaldıklarını çözemiyorlardı. Hastalıktan korunmak için farklı çözüm yolları aramaya başladılar. Mevcut koşullarda en etkili çözüm eşcinsellerle aynı ortamda bulunmamaktı. Hastalığı kontrol altına almak için karantina uygulaması önerildi. Fakat bu öneri geylere yönelik bir ayrımcılığa neden olacağı gerekçesiyle eşcinsel aktivistler tarafından şiddetle reddedildi. Hiçbir zaman etkili bir karantina uygulanamadı.

Neticede virüs toplumda dolaşıma girdi ve şimdi küresel boyutlara da ulaşmış olan AIDS salgın süreci başlamış oldu.

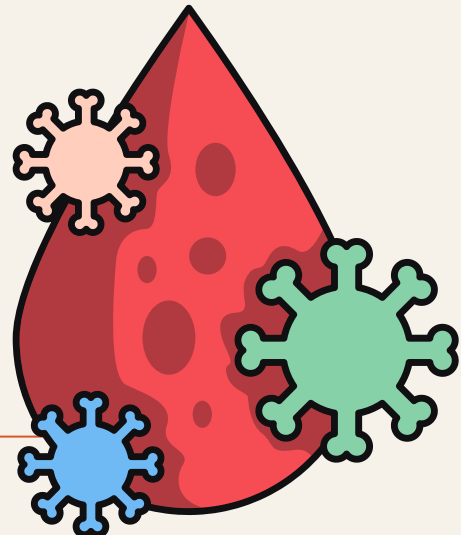
1984 senesine gelindiğinde Amerikalı bilim adamı Robert Gallo tarafından AIDS'in olası nedeni tanımlandı ve hastalığa HIV virüsünün neden olduğu açıklandı.

1985 yılına gelindiğinde, ABD Başkanı Ronald Reagan ilk kez bir konuşmasında AIDS tanımına yer verdi. Eşcinsel aktivistler için bu siyasi bir kazanımdı.

O zamana kadar AIDS -GRID adıyla- bir gey hastalığı olduğu için hükümet tarafından gündem edilmiyordu. Ana akım medya tarafından da görmezden geliniyordu. Virüsün ortaya çıkmasını takip eden beş yılda hastalığa karşı (eşcinsel aktivistlerin direnişleri sebebiyle) gerekli önlemler alınamamıştı.

Bu adımla beraber gey hastalar toplumda görünür olmaya başladılar. Fakat yine de yeterli değildi. Aktivistler daha etkili yollar aramaya koyuldular.

Daha önce bahsettiğimiz Gey Erkeklerin Sağlık Krizi Kuruluşu, eşcinsel aktivistlerin alışık olduğu hızlı ve protest tavrı sergilemekten çok uzaktı.

Kuruluş daha çok geylere destek ve hizmet amaçlı yardımlar sağlayabilecek bir yapıdaydı. Fakat eşcinsel aktivistlerin geçmiş yıllardan edindiği tecrübelerle bakılırsa taleplerini ancak ses getiren eylemlerle siyasi otoritelere baskı uygulayarak elde edebileceklerdi.

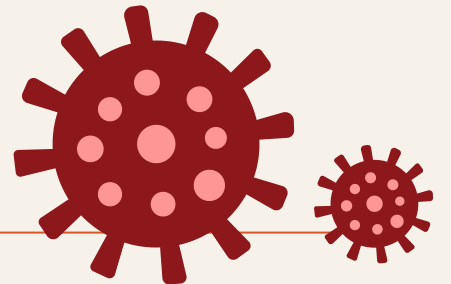
Alışık oldukları yolu seçtiler ve 1987’de yine Larry Kramer tarafından ACT UP (AIDS Coalition to Unleash Power: Gücü Serbest Bırakmak için AIDS Koalisyonu) kuruldu. Aynı yıl, New York’ta ilk toplantılarını düzenlediler.

Asıl mücadeleleri hastalıkla değil de kendilerine yöneltilen haklı tepkilere karşıydı sanki...

Eşcinsel Aktivistlerin Eylemleri

ACT UP üyeleri, vakit kaybetmeden ülkenin pek çok yerinde sarsıcı eylemler yapmaya başladı. Sivil itaatsizlikler, yol kesmeler, sahte kanlı ölüm eylemleri, kendini binalara zincirlemeler, toplantı ve kilise baskınları...

Bunlardan ilki 1987-88 Wall Street eylemleriydi. İlaç sektörünün "AIDS" konusunda uyguladığı politikayı ve ücretleri eleştiren aktivistler kendilerini New York Menkul Kıymetler Borsası'nın balkonuna zincirledi. Çok geçmeden caddeyi de trafiğe kapattılar ve bir ölüm gösterisi gerçekleştirdiler. ACT UP üyeleri bu meşhur ölüm gösterisinde kendilerini baştan aşağı kan rengine boyamış bir vaziyette yerde yatarak slogan atıyorlardı. Bu eylem medyada yankı uyandırdı. İlgiyi üzerlerine çekmeyi başarmışlardı. AIDS aktivizminin tarihini anlatan yazar David France, ACT UP eylemlerini şöyle anlatıyordu: "Sahte kanla insanların ofislerini basıyor ve insanların bilgisayarlarını bununla kaplıyorlardı. Kendilerini politikacıların masalarına kelepçeliyorlardı. Bir noktada, ilaç şirketlerinden birini toplantısını basarak ortalığı dağıttılar." Wall Street eylemleri sonucunda ilaç şirketleri fiyatlarını düşürmek zorunda kaldı. Bu geylerin ilgiyi kendine çekmelerini başardıkları anlamına geliyordu.

Ülke çapında eylemler devam ederken eşcinsel aktivistler dünya çapında görünür olmak ve hastalık dolayısıyla haklı olarak kendilerinden korkup uzak duran halkı yanlarına çekmek istiyorlardı. Bunun için öncelikli hedef, hastalığın kendi istedikleri gibi tanınması ve normal bir şeymiş gibi lanse edilip sözde “farkındalık” oluşturulmasıydı. 1988 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1 aralık Dünya AIDS günü ilan edildi. Dünya AIDS gününün kutlanması ne yazık ki hastalığın normalleşmesine ve insanların hastalığa dair algılarının değişmesine yol açtı. Böylelikle virüs, etkili önlemler alınmadığı için yalnızca geylerin hastalığı olmaktan çıkmış, kıtalara yayılan ve tüm insanlığı tehdit eden bir “ortak düşman” halini almış oldu. Dünya AIDS gününün ilk teması olan “AIDS'e karşı birleşmiş bir dünya” sloganı da yaşanan dönüşümü kanıtlar niteliktedir. Dünya Sağlık Örgütü gibi küresel güçlerin geylerin bozuk imajını toparlamakla meşgul olması yüzünden hastalıkla hiçbir zaman etkili bir şekilde mücadele edilemedi. Milyonlarca insan hayatını kaybetti.

Wall Street eylemlerinden sonra ACT UP yeni ve gürültülü eylemlerine hız kesmeden devam etti. Bu defa hedeflerinde Amerikan Gıda ve İlaç Kurumu (FDA) vardı. 1988’de büyük bir kalabalık halinde “FDA’nın Kontrolünü Ele Geçir” başlıklı bir protesto düzenlediler. Aktivistler sabah saatlerinde başladıkları eylemde FDA’nın bina kapılarını kapattılar, çalışanların işe giderken kullandıkları yürüyüş yollarını kestiler. Polis bazı çalışanlara kalabalığın arasından geçmek yerine evlerine dönmeleri anonsunda bulundu. Kalabalık grup bina önünde toplanarak "Hey, hey, FDA, bugün kaç kişiyi öldürdün?" şeklinde sloganlar atmaya başladı. Aktivistler "Federal Ölüm İdaresi" yazılı siyah bir pankart açtı. Ameliyat eldivenleri ve kask takan polisler, eşcinsel aktivistleri toplayarak otobüslere bindirmeye başladı. Bu sırada grup üyeleri otobüslerin hareket etmesini de engelledi. ACT UP, yaptığı eylem sonucu Amerikan Gıda ve İlaç Kurumunu (FDA) bir günlüğüne kapatmayı başardı. Medya, FDA eylemini Vietnam Savaşı’na karşı yapılan protesto gösterilerden sonra Amerika’da yapılmış en büyük gösteri şeklinde değerlendirdi.

Hemen her alanda gürültülü protestolar gerçekleştirmeyi hedefleyen aktivistler rotalarını bu sefer de Katolik Kilisesi’ne de çevirdi. Roma Katolik Kilisesi okullarda +18 cinsellik eğitimi ve prezervatif dağıtımına karşı çıkıyordu.

Bununla beraber kilisenin kürtaj karşıtı açıklamaları ve Kardinal'in eşcinselliği onaylamayan görüşleri de ACT UP yelerinin öfkesine neden olmuştu. Aktivistler organize bir şekilde New York'taki Aziz Patrick Katedrali'nin önünde toplanmaya başladı. Yüzlerce kişi ayın sırasında katedrale girdi. HIV ile ilgili hazırladıkları broşürleri cemaate dağıtmaya çalıştılar. Hastalıktan lenleri anmak için katedralin orta koridorunda yatarak ölüm gösterileri yaptılar. Bir grup kendini sıralara kelepeledi. Aktivist Michael Petrelis ayının ortasında "Bizi öldürmeyi bırakın!" diye bağırarak gerginliği tırmandırdı. Grup daha da ileri giderek etrafa prezervatif fırlatmaya başladığında ise işler rayından ıktı. O gün 111 kişi tutuklandı. Tutuklananlara küçük suçlamalar yöneltildi ve sadece kamu hizmeti cezası aldılar.

1991 yılında bir grup ACT UP yesi, eşcinsellik karşıtı fikirleri nedeniyle senatör Jesse Helms'i hedef aldı. Helms'in evini bulan eylemciler binayı prezervatife benzeyen dev bir adırla kapladı. Çadırın üzerinde ise şöyle bir ifade vardı: "Güvenli olmayan siyaseti durdurmak için bir prezervatif. Helms bir virüsten daha lmcl" (Jesse Helms, sonraları Birleşmiş Milletler'den danışmanlık statüsü alan LGBT örgütlerinden biri olan ILGA'nın bünyesinde pedofili örgütler olması nedeniyle toplumu bilinçlendirerek bu BM danışmanlık statüsünün iptalini sağlayacaktır.)

Protest at Senator Jesse Helms' home.

ACT UP üyeleri, Amerika'da eşcinselliğin görünür olması ve bozuk imajını düzeltme konusunda etkili bir siyaset izlemiştir. Kuruluş geçmişteki kadar aktif olmasa da bugün de varlığını sürdürmektedir. Geçmişteki kadar aktif olmamalarının bir sebebi de süreç içerisinde kendi aralarında çok fazla ölüme şahit olmalarıdır. Üyelerin neredeyse tamamı AIDS hastası eşcinsellerden oluşuyordu ve büyük çoğunluğu hayatını kaybetti. Hastalıktan ölenler, geride kalanları da mücadelede isteksiz kılıyordu. Üstelik kendi aralarında sık sık fikir ayrılığına düşüyorlardı. Nihayetinde birlikleri zayıfladı.

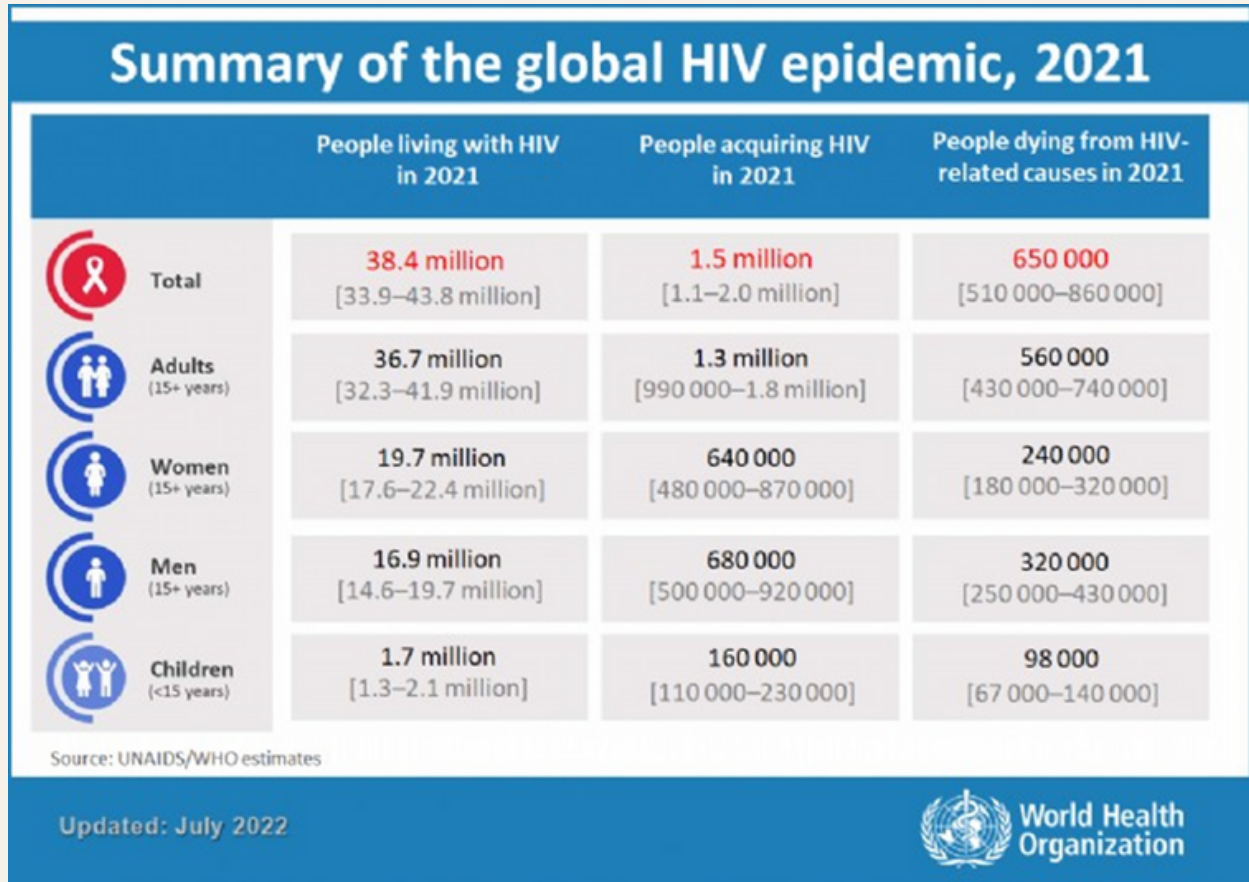
AIDS Kaynaklı Ölümler

AIDS'in yayılımı sonucu pek çok ünlü isimden de enfekte haberleri gelmeye başladı. 1991 yılında Freddie Mercury, AIDS'e yakalandığını dünyaya duyurduktan sadece 24 saat sonra öldü. Aynı yıl NBA yıldızı Magic Johnson HIV virüsü taşıdığını açıkladı. 1995 yılında ünlü rap i Eazy-E, tedaviye başlanmadan önce AIDS'ten öldü.

Zamanın  nl  isimlerinden gelen ölüm haberleri Amerikan toplumunda var olan korkuyu ikiye katladı. 80'li yıllarda eşcinsel aktivistlerin çabaları sonucu, hasta profilinin geylerden oluştuğu gerçeği göz ardı edilerek, geylerin yaşam koşullarına müdahale edilmemesi eşcinseller arasında enfekte hasta sayısını yükseltti. Hastalık kısa zamanda toplumun diğer kesimlerine de bulaşarak büyük bir salgın halini aldı. Eşcinsel aktivistlerin tıbbi verileri homofobik bularak itiraz etmesi ve bu baskılarla salgın tehlikesine karşı karantina tedbirlerinin uygulanmaması nedeniyle işleri rayından  ıktı.

Bugüne dönecek olursak AIDS, can almaya devam ediyor. Dünya Sağlık  rg t 'nün 2021 verilerine göre;

- Salgının başlangıcından bu yana 84,2 milyon kişi HIV virüsü ile enfekte olmuş ve yaklaşık 40,1 milyon kişi HIV nedeniyle hayatını kaybetmiştir.
 - Küresel olarak 2021 yılı sonunda 38,4 milyon kişi HIV ile yaşamaktadır.
-

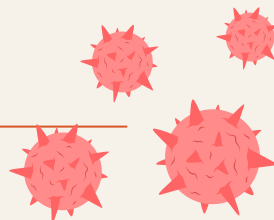

- Dünya genelinde 15–49 yaş arası yetişkinlerin tahmini %0,7'si HIV ile yaşamaktadır, ancak salgının yükü ülkeler ve bölgeler arasında önemli ölçüde farklılık göstermeye devam etmektedir. Afrika Bölgesi, yaklaşık her 25 yetişkinden 1'inin (%3,4) HIV ile yaşaması ve dünya genelinde HIV ile yaşayan insanların üçte ikisinden fazlasını oluşturması nedeniyle en ciddi şekilde etkilenen bölge sayılmaktadır.

Bugün ne yazık ki hastalık tamamen ortadan kalkmış durumda değil. Mevcut tedaviler sadece enfekte olan hastaların yaşam süresini arttırmaya yönelik olup tam bir iyileşmeyi mümkün kılmıyor.

Ne yazık ki 80'li yılların Amerika'sında eşcinsel ilişki sonucu yayılan ve salgına dönüşerek tüm dünyayı etkisi altına alan bir virüs, bugün hepimizin sağlığını tehdit edecek boyuta gelmiş bulunuyor. Bilimsel verilere, uzman görüşlere itiraz etmek ve birtakım siyasi emeller uğruna tıbbi gerçekleri göz ardı etmek eşcinsel aktivistlerin -ve onlarla birlikte pek çok masum insanın- hayatına mal oldu. Ne yazık ki bu olayda gösterilen sorumsuzluğun bedelini hep birlikte ödemek durumundayız.

Sağlık Bakanlığımızın "HIV/AIDS Kontrol Programı" başlıklı çalışmasında: "Başarılı bir HIV/AIDS kontrol programı için en önemli bileşenlerden biri HIV ile yaşayan bireylere yönelik ayrımcılığı ve mahremiyet ihlallerini önlemektir. Tüm bunların önüne geçilebilmesi için toplumda HIV enfeksiyonuna karşı var olan olumsuz önyargının değiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca HIV enfeksiyonu alanında çalışan personel ve yöneticiler bulundukları her ortamda politika yapıcıları ve karar vericileri konu ile ilgili bilgilendirerek enfeksiyonun konuşulabilir olmasını sağlamalı, HIV ile yaşayan bireylerin savunucusu olmalıdırlar." ifadelerine yer verilmekte ve Amerika'da 1980'lerde baş gösteren aklın açıkça devam ettiği görülmektedir. Diğer taraftan "savunuculuk" ile neyin kastedildiği düşünülürse, korkunç bir tablo bizleri beklemektedir.

Kaynaklar

[1] <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hiv-aids>

[2] <https://www.nytimes.com/1981/07/03/us/rare-cancer-seen-in-41-homosexuals.html>